

ITSASO BAT EMAKUME

Ariane Kamio Anduaga

Emakumeak sare konpontzaile gisa edo kontserba-industriako langile modura irudikatu izan dira imajinario kolektiborik berrienean. Atzera begiratuz gero, denboran haztatuz gero, agertuko dira baina gehientsuenontzat inoiz ikusi gabeak diren irudiak ere. «Emakumeak eta itsasoa» erakusketak biltzen ditu ezkutuko egietako batzuk.

Itsas bazterrean ibiltzera ohituta dagoen orok aiseago jakingo du emakumeak itsasoarekin izan duen harremana ez dela kasualitate hutsa izan, eta harreman horren muina ere ez dela publizitate kartel baterako aitzakia merkea. Emakumea aingura mugiezin bat izan da itsasoan, ontzia portura lotzen zuen txikota, eta are xeheago esanda, hamarkadetan zehar berebiziko garrantzia izan zuen eskulan merkea. Oso merkea.

Donostiako Untzi Museoa “Emakumeak eta Itsasoa” deritzan erakusketa zabaldu berri du, mendeetan atzera begirada zabaldu eta emakumeek itsasoarekin izan duten askotariko harremana egunotara ekarritz. Izan ere, edonork jakin dezake emakumeak izan direla arraina saltzen aritu direnak, edo kontserbaren alorrean haiek izan zirela piezarik eraginkorra. Baina garai modernoetatik Greziako klasikoetaraino joan daiteke nahi izanez gero emakumeak itsasoarekin izan duen lotura hertsia horretan sakontzeko.

Hasi hasieratik. Erakusketaren lehenengo ataletik. “Itsaslaminak, birjinak eta sorginak”. Denboran haztatzen hasiz gero, klasikoetarainoko bidea egin daiteke. Emakumeak eta itsasoarekiko boterea. Mundu mitikoarekin edo imajinarioarekin zerikusia duten erreferentziak. Laminak. Ikonografia eta irudi oso desberdinak. Klasikoak, Erdi Arokoak edo modernoak. Emakumeekiko irudirik positiboena nereidek emandakoa litzateke, ongiaren eragile eta jendearen laguntzaile gisa ikusten baitziren. Greziarrek, esaterako, laminak ez zituzten arrain formarekin irudikatzen, txori itxurako izaki bezala baizik. Izan daiteke lamina bat ere fisikoki edertasun handikoa. Kondairak dioenez, gizonezkoak erakarrri eta itsasoaren hondora eramaten zituzten galbideraino. Munstroetatik gertu jarri dituenik ere badago. Japonia aldean.... eta Untzi Museoko behe solairuan. Ohitura japoniarrean munstroetara asko gerturatzaren diren izakiak daude, gorputz erdia arrain, beste erdia emakume. Garai bateko barraketan erakusten ziren izaki munstro itxurakoen antza dute, nahiz eta haiek gehientsuenetan hanka artetik sartutako gola baino ez ziren.

Eta laminen imajinariotik Ama Birjinenetara. Emakumea botere magikodun babesle erlijioso gisa. Marinelek asko erabili izan dituzte Ama Birjinen irudiak. Askok dira kostaldeari lotutakoak Euskal Herrian; Guadalupekoa, Begoñakoa, Itziarkoa... Baita Arantzazukoa bera ere. Figurekin edo eskapulario gisa, itsasontzian

edo soinean eraman izan dituzte arrantzale eta marinelek beraien bidaietan. Ez bakarrik ordean beren larrua babesteko; sareetara ere lotzen zituzten eskapularioak arrantza ona izateko, arrainak erakartzeko. Horratx lehorrekook sekula jakingo ez genukeen bitxikerietako bat. Lehenengoa.

Eta iruditerian jarraituz, sorginak. Iru-di erabat negatiboa emakumearekiko. Esan izaten zen, bai Euskal Herrian bai beste hainbat tokitan ere, ahalmena zutela denboraleak sortu eta itsasontziak hondoratzeko. Inkisizioak Europa osoan jazarri zituen emakumeak itsasoan gertatutako ezbeharrekin zerikusia zutela koan. Antonio de Okendorena izan daiteke adibideetako bat. Bere ontziteria osoa desagertu eta jende asko hil zen Pasaiaiko uretan. Jazoeraren errua Maria Zozayari bota zioten, sorgina zelakoan. Inkisizioak zigortu egin zuen eta erruduntzat jo, baina sutara bota aurretik hil zen.

Adimenean eraikitako emakumeen irudiez harago, errealitateak utzi ditu beste ikono batzuk ere. Emakumeak eta itsasontzia. Nola egon ziren presente Atlantikoaz gairaino nabigazioetan, konkistetan eta baita gerra batzuetan ere. Gehienak gizonezkoz jantzita, kapitain izatera ere iritsi ziren hainbat. Ez ziren ohiko kasuak, puntualak baizik. Katalina Erauso donostiarra izan daiteke adibidea.

Ez zen marinel izan, baina Antiguako komentu batetik ihes egin ondoren, gizon itxura hartuta munduratu zen itsasoz, Atlantikoa eta Pazifikoa gurutzatuz.

LANA EGITEN BAZEKITEN

Ea ba. Ikastolako azterketa. Azterketa sorpresa. Kontrola, oraingo ikasleek esaten duten bezala. Zer ziren zirgariak? Eta zamaletariak? Neronek, *zero patatero* neukake.

Lehenengo solairura igoak gara dagoe-neko. XIX. mende amaieran eta XX. mende hasieran itsasontziekin lotutako lanak ugariak ziren emakumeen artean. Euskal kostaldean itsasoarekin estuki lotutako ogibideak zituzten emakumeek, eta ez ziren soilik sare konpontzaileak edo kontserba lantegietako beharginak. Batelariak ziren, esaterako. Pasaiaikoak ezagunenak, ziur asko. Hainbat lan egiten zituzten. Esaterako, Pasaia iritsitako kanpotarrak itsas ondotik pasieran eramaten ageri dira koadro batean. Baina ez zen hura zehazki haien betebeharra. Gehientsuenetan merkantziak itsasontzietatik porturaino eramaten zituzten. Batzuetan itsasontziei ere laguntzen zieten portuan sartzen edo ateratzen. Eta, askotan, beraien artean, libertimendu gisa, estropadak egiten zituzten.

XIX. mendean ospe handia eskuratu zuten eta lehenago frantsesen kontrako

Gehiengoaren imajinarioan emakumeak sare konpontzaileak edota arrain saltzaileak izan dira, baina itsasoaren bueltan askotariko lanak egin dituzte. Esaterako, batelariak izan dira, Pasaiaiko oso ezagunak.

Juan Carlos RUIZ | ARGAZKI PRESS

